

УДК 101. 1; 371.13

ГАНАБА Світлана – доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 26, вул. Шевченка, м. Хмельницький, Україна, індекс 29003 (sveta_ganaba@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.7>

Бібліографічний опис статті: Ганаба, С. (2020). Евристичний потенціал ідей актор-мережевої теорії Б. Латура в розумінні змін і перспектив розвитку суспільства. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 41, 97–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.7>

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІДЕЙ АКТОР-МЕРЕЖЕВОЇ ТЕОРІЇ Б. ЛАТУРА В РОЗУМІННІ ЗМІН І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. *Метою статті є розгляд засадничих ідей актор-мережевої теорії Б. Латура, які можуть слугувати евристичним потенціалом в осмисленні складних процесів суспільного життя. Методологічними засадами дослідження є використання антропологічного й феноменологічного підходів, а також окреслення методологічного потенціалу актор-мережевої теорії. Наукова новизна полягає в характеристиці особливостей гетерогенної природи мережі, яка утворюється під час взаємодії різномірних елементів, як соціальних, так і технічних. Саме мережі становлять нову морфологію соціального життя, а поширення «мережевої логіки» суттєво відображається на всіх суспільних процесах. Модель актора-мережі дає змогу бачити взаємопов'язаність і єдність соціальної реальності без штучного протиставлення соціально-сміслових конструктів і матеріально-речового світу. Дія в умовах соціального простору позбавлена чіткої диференціації за рівнями важливості, тому не має значення, хто чи що її здійснює. Бути – уже не тотожно існувати, радше бути дорівнює діяти, виявляти*

© Ганаба Світлана, 2020

здатність вступати у взаємозв'язки та здійснювати взаємодію. **Висновки.** *Ідеї актор-мережевої теорії Б. Латура володіють значним інноваційним потенціалом. Вони вводять у науковий дискурс аналізу соціальних мереж як складників соціальної взаємодії нові епістемологічні засоби. Перегляд усталених наративів сприйняття дійсності, розроблення нових концептуальних способів розуміння зміни суспільних процесів відкриває інші можливості в соціальних науках і гуманітаристиці загалом. Таке розуміння реалій сучасного соціального світу нівелює межу між матеріальним і духовним, людським і світом предметів тощо. Уведення в ранг повноправних соціальних акторів тварин, речей, явищ тощо вимагає осмислення їх як соціальних акторів, які здатні суттєво змінити соціальну картину й вплинути на природу, поведінку, думки людини. Ідеї актор-мережевої теорії окреслюють перспективу оновлення корпусу теоретичного знання про суспільство й задають парадигмальні горизонти сучасного метатеоретичного рівня соціального пізнання. Рефлексія й аналіз соціальних змін як єдиних взаємопов'язаних процесів із багатьма соціальними елементами є актуальною проблемою й перспективою подальших наукових розвідок.*

Ключові слова: актор, мережа, гібридність, соціальні практики, актор-мережева теорія, соціальна взаємодія, рефлексія.

HANABA Svitlana – Doctor of Philosophical Sciences, Professor; Professor at the Department of Psychology, Pedagogy and Socio-Economic Disciplines, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, 46, Shevchenko str., Khmelnytskyi, Ukraine, postal code 29003 (sveta_ganaba@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.7>

To cite this article: Hanaba S. (2020). Evrystychnyi potentsial idei aktor-merezhevoi teorii B. Latura u rozuminni zmin i perspektyv rozvytku suspilstva [Heuristic potential of ideas of actor-network theory b. Latura in the understanding of changes and prospects of society development]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia" – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 41, 97–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.7>

**HEURISTIC POTENTIAL OF IDEAS
OF ACTOR-NETWORK THEORY B. LATOUR
IN THE UNDERSTANDING OF CHANGES
AND PROSPECTS OF SOCIETY DEVELOPMENT**

***Summary. The purpose.** The aim of the article is to consider the basic ideas of the actor-network theory of B. Latour, which can serve as a heuristic potential in understanding the complex processes of social life. **The methodological** foundations of the study are the use of anthropological and phenomenological approaches, as well as outlining the methodological potential of actor-network theory. **The scientific novelty** lies in the characteristics of the heterogeneous nature of the network, which is formed during the interaction of disparate elements – both social and technical. Networks constitute a new morphology of social life, and the spread of “network logic” is significantly reflected in all social processes. The actor-network model allows us to see the interconnectedness and unity of social reality without artificially contrasting social-semantic constructs and the material world. Action in the social space is left to a clear differentiation by level of importance, so it does not matter who or what carries it out. To be no longer the same as to exist, but rather to be equal to to act, to show the ability to interact and interact. **Conclusions.** B. Latour's ideas of actor-network theory have significant innovative potential. They introduce into the scientific discourse of the analysis of social networks as components of social interaction new epistemological means. The revision of established narratives of perception of reality, the development of new conceptual ways of understanding changes in social processes opens up other possibilities in the social sciences and the humanities in general. Such an understanding of the realities of the modern social world blurs the line between the material and the spiritual, the human and the world of objects, and so on. The introduction of full-fledged social actors of animals, things, phenomena, etc. requires understanding them as social actors who can significantly change the social picture and influence the nature, behavior, thoughts of man. The ideas of actor-network theory outline the prospect of updating the body of theoretical knowledge about society and set the paradigmatic horizons of the modern goal of the theoretical level of social cognition. Reflection and analysis of social change*

as the only interconnected processes with many social elements is an urgent problem and a prospect for further scientific research.

Key words: *actor, network, hybridity, social practices, actor-network theory, social interaction, reflection.*

Постановка проблеми. Результати інформаційно-технологічних революцій, процеси глобалізації й інформатизації зумовили творення нових соціальних реалій. Вони свідчать про небувалі зміни, що з'явилися в усіх сферах життя людини – економічній, культурній, політичній, соціальній тощо – і торкнулися й самої людини – її способу життя, цінностей, світоглядних орієнтирів, тілесності. Ці зміни характеризуються руйнацією сталих соціальних структур, що дотепер визначали життя людини та які постають як рухлива, розріджена й дисперсна версія модерності, що передбачає ліквідацію будь-яких штампів, зразків і прикладів. Мінливий і плинний світ не можна звести до чіткої, вичерпної класифікації. Хаотична й фрагментарна сучасність таїть у собі безлад у сприйнятті реальності й характеризується як множинність взаємозв'язків і соціальних взаємодій. Процеси суспільного життя, діяльність низки громадських утворень та особливості розвитку соціальних рухів тощо дедалі більше характеризуються мережевою логікою. Мережева логіка в побудові й функціонуванні соціальних інституцій не лише є альтернативою традиційним соціальним інституціям, вона, по суті, інтерпретується як носій «правди», оскільки створює середовище, у якому формуються запити до влади, є засобом не лише комунікації, а й самоорганізації людей. «Суспільство починає розумітися як таке, що має мережеву основу, будується на основі процедур узагальнених процесів, що відбуваються у соціальній мережі», – зазначають В. Щербина, Ю. Романенко (Щербина, Романенко, 2019, с. 77).

Новий контекст соціальної реальності актуалізує необхідність пошуку ефективних концептуальних теорій і методологічних засад пояснення складних реалій сучасного життя. Сучасними дослідниками презентовано низку теорій, ідей і міркувань, які відображають потреби й особливості соціального пізнання відповідно до запитів сучасності. Однією з таких концептуальних теорій соціального пізнання, яка ґрунтується на мережевій

логіці описування соціальних процесів, є актор-мережева теорія Бруно Латура. У межах теорії дослідник запропонував низку концептуальних ідей як базових онтологічних установок соціально-філософського мислення, які володіють евристичним потенціалом щодо аналізу природи соціальних мереж як складників соціальної взаємодії.

Метою статті є розгляд засадничих ідей актор-мережевої теорії Б. Латура, які можуть слугувати евристичним потенціалом в осмисленні складних процесів суспільного життя.

Окреслена мета реалізується через розв'язання завдань, а саме: загальна характеристика актор-мережевої теорії; аналіз основних понять теорії акторності й мережевості; визначення евристичного потенціалу ідей актор-мережевої теорії в осмисленні реалій сучасного соціального життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях науковців проблематизуються концептуальні ідеї та теоретичні перспективи актор-мережевої теорії. Ці наукові розвідки задають тональність дискусіям у гуманітаристиці й соціальних науках. Я. Кононова аналізує методологічний потенціал засадничих ідей теорії та їх евристичний потенціал у пошуку шляхів оновлення соціального знання. О. Колісник, В. Плющ виокремлюють основні тенденції трансформації сучасного постмодерного суспільства згідно з поглядами Б. Латура. Науковці характеризують соціологічні погляди французького філософа як радикалізований варіант дослідницької уваги до процесуальності й динаміки соціального життя. Спробу рефлексії стосовно одного з найбільш важливих онтологічних та епістемологічних аспектів в актор-мережевій теорії – принципу узагальненої симетрії, презентовано в наукових розвідках М. Акулова. Аналіз засадничих понять акторності й мережевості розглянуто в працях М. Щербини, Ю. Романюка, І. Карпенка та інших. Релевантними є міркування О. Шохова, презентовані в компаративному аналізі двох підходів до уявлення про мережу: «революційного» Б. Латура і «традиційного» М. Кастельса.

Основний матеріал. Бруно Латур – французький соціолог науки й філософ. Він є автором низки публікацій, у яких презентує власне бачення науки як соціального феномена. Оригінальність його думок полягає в тому, що істинну природу соціальних

об'єктів неможливо збагнути лише в контексті соціальних досліджень. Застосування соціальних методів дослідження в поясненні явищ та об'єктів суспільного світу є неповним. Їх соціальна інтерпретація виключно з позицій суспільства є обмеженою, з огляду на його складну, динамічну й мінливу природу. Таким чином, суспільство нічого не пояснює, навпаки, саме потребує пояснення. Мова йде про необхідність вийти за усталені й прогнозовані межі соціального в прагненні збагнути справжню суть його предметів та об'єктів, які повсякчас змінюють контекст і змістову палітру соціального. Розуміння взаємообумовленої природи соціального та її об'єктів потребують інноваційних підходів у розумінні сучасних наукових досліджень. Свої міркування дослідник презентує в працях «Наука в дії», «Нового часу не було. Есе із симетрії антропології», «Лабораторне життя», «Про інтерооб'єктивність», «Дайте мені лабораторію, і я переверну світ» тощо.

Разом із дослідниками Дж. Ло та М. Каллоном він презентував науковому загалу актор-мережеву теорію. Її засадничі ідеї до наукового обігу введені наприкінці минулого століття. Науковому загалу вона презентована в 1986 році у виданні *Mapping the Dynamics of Science and Technology: Sociology of Science in the Real World*. Зауважимо, що актор-мережна теорія формується та набуває статусу серед дослідників, орієнтованих на міждисциплінарність. Її ідеї є релевантними як методологічні засади в дослідженні питань соціології науки й техніки.

Однією із засадничих ідей теорії є визнання того, що саме мережі становлять нову морфологію соціального життя, а поширення «мережевої логіки» суттєво відображається на всіх суспільних процесах. Як складне самоорганізоване нелінійне утворення вона зберігає свою життєвість та унікальність завдяки процесуальному характеру. Орієнтація на процес, а не на результат зумовлює її здатність продукувати кардинально новий продукт, який наперед не визначений характеристиками й особливостями мережевого середовища. Мережа не може бути спеціально спроектована чи створена у владному, розпорядчому порядку. Вона постає як система, що самоорганізується та саморозвивається. Мережа розуміється не лише як своєрідний технічний феномен епохи, а як її соціальний організм, який не має

меж і чітко визначених рамок і залежить від складності й інтенсивності інформаційних чи комунікативних потоків. Оперуючи віртуальними симуляційними моделями, вона позбавляє суспільство замкнутості та статичності, ієрархічної підпорядкованості й централізованості. Підміняючи світ звичних для людини реалій вигаданим й ідеальним, мережа продукує антропологічні зрушення, які ґрунтуються на смислових засадах соціокультурного та психологічного відчуження й маргінальності та, як наслідок, супроводжуються аксіологічними трансформаціями.

У суспільстві, побудованому на комунікативних взаємодіях, які продукуються мережевими структурами основним ресурсом є знання й інформація. Цей ресурс виявляє здатність продукувати якісні соціокультурні зміни. Ілюстрацією можуть слугувати ідеї презентовані Б. Латуром у праці «Дайте мені лабораторію, і я переверну світ». Результати досліджень та отримані знання є точкою опори, довкола якої відбуваються серйозні трансформації суспільства. Яким чином лабораторні відкриття впливають на суспільство та життя людини? Відповідь на це питання філософ дає на прикладі дослідження організації й принципів роботи лабораторії знаного мікробіолога Луї Пастера, який наприкінці XIX століття досліджував збудника сибірської язви. Науковець стверджує, що лабораторія змінює масштаб того, що відбувається. Результат лабораторних досліджень на мікрорівні зумовлює суспільні трансформації макрорівня. Визначальним продуктом діяльності лабораторії є не лише розробка теорій виживання мікроорганізмів у різних середовищах, а й організація наукових досліджень, їх вплив на той суспільний резонанс, який вони викличуть не лише серед наукової спільноти, а й серед пересічних громадян. Варто зазначити, що якщо в межах наукової лабораторії відбуваються гносеологічні аспекти вивчення проблем, то в межах соціальної – антропологічні, аксіологічні, соціально-праксеологічні, соціально-організаційні тощо. Важливим у лабораторній діяльності Л. Пастера є те, що він зумів перенести свою діяльність у «позалабораторний» світ, налагодивши зв'язки між різними площинами соціальної реальності: від наукової лабораторії й тваринницької ферми до різних соціальних інституцій, і показати масштаби впливу лабораторних даних на реалії життя людини та суспільства. Лабораторні відкриття

залучаються в практику життя, тим самим, безумовно, змінюють суспільний устрій, корегують і реформують його за посередністю науки, яка трансформує соціальні практики з єдиною метою – забезпечити відтворення світу таким, яким його робить наука (Латур, 2002).

Таким чином, Б. Латур на прикладі діяльності Л. Пастера демонструє можливості симбіозу науки й суспільства в сучасному світі. Аналізуючи особливості діяльності лабораторії, дослідник доходить висновку, що наукові знання не є продуктом виключно людської праці. Лабораторія – це також матеріально-технічна база, яка дає змогу вченому проводити свої дослідження та експерименти. Без відповідного технічного обладнання неможливо відшукати істину й отримати новий знанневий продукт. Лабораторія – це сукупність складних об'єктів матеріального світу, які опосередковані діяльністю вченого та завдяки яким він впливає й трансформує суспільство (Латур, 2002).

Новація, яку пропонує Б. Латур, полягає в розумінні гетерогенної природи мережі. Ідеться про те, що мережа утворюється в процесі взаємодії різнорідних елементів, як соціальних, так і технічних. Ця мережевість не обумовлена ніякими законами й параметрами. Об'єктом акторно-мережевої теорії є «ансамблі стосунків», полі компонентні, мінливі цілісності, що не мають самостійності, тобто існування лише в одній із площин (фізичній, функціональній чи знаковій тощо). Будь-який об'єкт мислиться як ефект мережі відносин. Це може бути людина, матеріальний об'єкт, знання чи ціла технічна система. Кожен об'єкт пов'язаний системою відносин з оточенням і залишається ним лише за умов збереження цілісності цих своїх зв'язків. Мережа, у розумінні Б. Латура, є лише інструментом, який допомагає описувати різні аспекти реальності, при цьому не претендуючи на «всезагальність» такого опису, це інструмент, який допомагає описати дещо інше й не є предметом опису (Латур, 2014, с. 184). Як зауважує О. Шохов, «мережа є інструментом збору соціального, слідами акторів, що проклади стежинки в невідомому лісі, які заростають і зникають, якщо актори не хочуть іти цими шляхами повторно» (Шохов, 2018, с. 166).

Як стверджує Б. Латур, уживання традиційних понять суб'єкт та об'єкт у поясненні соціальних взаємозв'язків видається

некоректним. У контексті ідей актор-мережевої теорії вони замінюються абстрактним поняттям – актор. Очевидною є онтологічна інтенція, яка полягає в подоланні онтологічної асиметрії між людиною та нелюдьми (тварини, матеріальні предмети, явища тощо), тобто те, що традиційно поділялося на соціальне й несоціальне. По суті, ліквідується ідея фундаментальності світу в будь-якій формі. Міркування актор-мережевої теорії нівелюють розуміння пріоритету суб'єкта як носія свідомості, тобто такого, який виявляє здатність до усвідомлених дій. Усвідомленість не розглядається як ключовий момент діяльності, оскільки акцент переноситься на дію як соціальний факт. Варто звернути увагу ще на одну обставину. Дія в умовах соціального простору полишена чіткої диференціації за рівнями важливості, тому не має значення, хто чи що її здійснює. Бути вже не тотожно існувати, радше бути дорівнює діяти, виявляти здатність вступати у взаємозв'язки та здійснювати взаємодію. «Актор – це те, що захочується до дії множинністю інших», – стверджує Б. Латур (Латур, 2014, с. 68).

Аналіз різних об'єктів соціального життя (люди, матеріальні об'єкти, явища тощо) як дієвих і рівно вартісних одиниць соціальних взаємин є однією із засадничих ідей теорії. Домінуючими формами життя в сучасному соціумі, на переконання Б. Латура, є соціотехнічні гібриди, як-то: «людина-автомобіль», «людина-телефон», «людина-зброя», «людина-комп'ютер» тощо. Топос речі змінюється, потрапляючи в оточення людини, так само як і топос людини зазнає впливу оточення (Латур, 2007). Ідеться про те, що речі й матеріальні об'єкти також мають соціальну природу й здатні виконувати соціальні дії. Їх не варто сприймати як суто технічний феномен чи певну матеріальну субстанцію, оскільки вони досить глибоко й органічно ввійшли у світ людини, проникнувши в усі соціокультурні практики, аж до повсякдення, зачепивши її фізіологічну й психоемоційну природу. У реаліях сучасного світу вони живуть власним активним суспільним життям, виступаючи справжніми його дієвцями. Традиційне розуміння того, що людина «одухотворює» матеріальний об'єкт (явище), у процесі використання її для власних потреб є неповним, оскільки не відображає всієї складності соціальних взаємозв'язків і змін. Річ (явище) також вливає на людину, змінює реалії її життя й саму людину.

Отже, не люди (матеріальні речі, тварини, явища тощо) разом із людьми утворюють єдину систему соціальної взаємодії, створюють нові стосунки, соціальні зв'язки, мережі комунікацій, тобто новий соціальний простір. Релевантною гіпотезою актор-мережевої теорії є визнання багатоманітності зв'язків взаємодії не лише в плані людської комунікації, а і як прояв їх співіснування з предметами матеріального світу (Латур, 2016). Уся їх сукупність створює єдину мережу взаємодій у сучасному суспільстві. Усі вони є однаково вартісними й цінними у взаємодіях і взаємовпливах одне на одного (Ганаба, 2016).

У статті «Про інтероб'єктність» французький філософ з'ясовує відмінність інтеракції людей і взаємодії тварин. Він доходить висновку, що основна відмінність нелюдських інтеракцій від людських полягає в наявності матеріальних предметів. «Мавпи майже ніколи не використовують об'єкти у своїх взаємодіях. Для людей майже неможливо знайти взаємодію, яка б не вимагала б звернення до техніки», – пише Б. Латур (Латур, 2007, с. 94). Саме завдяки сенсорам, комп'ютерам, іншій апаратурі стає можливим комунікативний зв'язок між різними, навіть віддаленими одне від одного місцями тощо. Матеріальні об'єкти активно впливають на участь у людській взаємодії, демонструючи здатність перетворювати просторову мобільність у потік подій. Однак технічні пристрої в комунікативних практиках виконують не лише допоміжну роль. На думку науковця, вони є самостійними учасниками взаємодії. У своїй актор-мережевій теорії він наголошує, що будь-яка істота чи предмет, яка здійснює дію чи підлягає дії, бере участь у комунікативному процесі. Матеріальні об'єкти не просто відображають соціальну діяльність, вони виконують певну роботу. Як активні учасники будь-якої соціальної взаємодії вони впливають на хід думок, викликають емоції й зумовлюють вчинки тощо інших акторів взаємодії й також зазнають від них впливу. Вони часто скеровують дії людей, показують, як людина має вчинити, а інколи собою замінюють людину (Латур, 2006).

Отже, намагаючись збагнути й осмислити процеси гібридизації суспільного життя, французький філософ презентує своєрідну концептуальну рамку соціологічного аналізу, у якому штучне є невід'ємною частиною природного. Концептуалізація

Б. Латуром матеріальних об'єктів як самостійних акторів соціальної взаємодії зумовлює ліквідацію межі між духовним і матеріальним, предметами та людиною. Соціальна реальність постає не як сконструйована за певними параметрами й факторами, у якій кожен об'єкт займає своє ієрархічне положення, а як довільна, можливісна, варіативна, у якій усе можливе й усе прийнятне. Множинність взаємозв'язків і взаємодій створюють мережевих характер взаємодій.

Включення матеріальних об'єктів в ансамбль комунікативно-мережевих відносин як повноправних агентів дає змогу їх презентувати як складник дій і взаємодій у гетерогенній мережі відносин (Колісник, Плющ, 2017). У цьому зв'язку необхідно осмислення та розгляд інформаційно-мережевих технологій як культурних об'єктів і пов'язаних із ними духовно-емоційних можливостей і ризиків. За таких умов виникає необхідність формування інформаційної культури, яка спрямовується на розвиток умінь вибіркового відношення до інформації, її ранжування в процесах самостійного навчання. Основою інформаційної культури особистості можуть стати знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках (Кононова, 2014).

Ідеї актор-мережевої теорії Б. Латура мають величезний інноваційний потенціал. Вони уводять у науковий дискурс аналізу соціальних мереж як складників соціальної взаємодії нові епістемологічні засоби. Перегляд усталених наративів сприйняття дійсності, розроблення нових концептуальних способів розуміння зміни суспільних процесів відкриває інші можливості в соціальних науках і гуманітаристиці загалом. Розгляд соціальних відносин як плоскої картографічної проекції дає змогу позбутися ілюзії наперед заданої соціальної нерівності й наявності привілейованих зон. Модель актора-мережі дає змогу бачити взаємопов'язаність і єдність соціальної реальності без штучного протиставлення соціально-сміслових конструктів і матеріально-речового світу (Колісник, Плющ, 2017, с. 63). Критична рефлексія над змінами в суспільстві – це пропозиція Б. Латура подивитися на перспективи його розвитку як одного цілого. Запропоновані дослідником ідеї окреслюють перспективу оновлення корпусу теоретичного знання про суспільство

й задають парадигмальні горизонти сучасного метатеоретичного рівня соціального пізнання.

Висновки. Отже, актор-мережева теорія Б. Латура є новітнім напрямом сучасних наукових досліджень. Її засадничі ідеї спрямовані на виявлення способів єднання різних предметів матеріального світу в єдиний світ. Суспільство постає як складна гетерогенна мережа живих і неживих, матеріальних і нематеріальних елементів, які є присутніми в соціальному житті й становлять його унікальний портрет. Не живі об'єкти (матеріальні речі, явища, знання тощо) є дієвими й самостійними учасниками соціальних взаємодій. Константною характеристикою цієї взаємодії є мережа. Таке розуміння реалій сучасного соціального світу нівелює межу між матеріальним і духовним, людським і світом предметів тощо. Уведення в ранг повноправних соціальних акторів тварин, речей, явищ тощо вимагає осмислення їх як соціальних акторів, які здатні суттєво змінити соціальну картину й вплинути на природу, поведінку, думки людини.

Рефлексія й аналіз соціальних змін як єдиних взаємопов'язаних процесів із багатьма соціальними елементами є актуальною проблемою й перспективою подальших наукових розвідок. З огляду на актуальність і релевантність ідей актор-мережевої теорії в сучасних соціофілософських дослідженнях, доцільно було б детально проаналізувати можливості й перспективи симбіозу науки й суспільства в сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганаба С.О. Ідея гібридності сучасного світу в акторно-мережевій теорії Брюно Латура. *Людина-соціум-історія: складності сучасних взаємин* : тези Міжнародної наукової конференції «XXVIII – мі читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи Казимира Твардовського», 11–12 лютого 2016 року). Львів : Ліга-Прес, 2016. С. 90–92.

2. Колісник О.В., Плющ В.А. Основні тенденції трансформацій постмодерного суспільства за Брюно Латура. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. № 3. С. 62–65.

3. Кононова Я.В. Антропологія сучасності Б. Латура. *Культура та сучасність*. 2014. № 2. С. 42–48.

4. Латур Б. Дайте мне лабораторию, и я переверну мир. *Логос*. 2002. № 5–6 (35). 35 с.

5. Латур Б. О интерообъективности / пер. с англ. А. Смирнова. *Социологическое обозрение*. 2007. Т. 6. № 2. С. 89–98.
6. Латур Б. Нового времени не было. Эссе по симметрической антропологии / пер. с фр. Д.Я. Калугина. Санкт-Петербург : Из-во Европейского ун-та, 2006. 240 с.
7. Латур Б. Пересборка социального. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. 384 с.
8. Латур Б. Политика природы / пер. с фр. Д. Калугина. *Неприкосновенный запас*. 2006. № 2. С. 11–29.
9. Шохов А. Два подхода к представлениям о сетях: «революционный» Латур и «традиционный» Кастельс. *Гілея: науковий вісник. Серія «Філософія»*. 2018. Вип. 132. С. 166–170.
10. Щербина В.М., Романюк Ю.В. Евристичний потенціал акторно-мережевого підходу в сучасному соціологічному теоретизуванні. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2019. № 2. С. 76–82.

REFERENCES

1. Hanaba, S.O. (2016). Ideia hibrydnosti suchasnoho svitu v aktornomerezhevii teorii Briuno Latura [The idea of hybridity of the modern world in the actor-network theory of Bruno Latour]. *“Man-society-history: the complexities of modern relations”* (Abstracts of the International Scientific Conference “XXVIII - my readings dedicated to the memory of the founder of the Lviv-Warsaw Philosophical School Kazimir Twardowski”, February 11–12, 2016). Lviv: Liga-Press Publishing House. P. 90–92 [in Ukrainian].
2. Kolisnyk, O. V., Pliushch, V. A. (2017). Osnovni tendentsii transformatsii postmodernoho suspilstva za Briuno Latura [The main trends of transformations of postmodern society according to Bruno Latour.]. *Current issues of philosophy and sociology*. № 3. P. 62–65 [in Ukrainian].
3. Kononova, Ya. V. (2014). Antropolohiia suchasnosti B. Latura [Anthropology of modernity B. Latour]. *Culture and modernity*. № 2. Pp. 42–48 [in Ukrainian].
4. Latur, B. (2002). Daite mne laboratoryiu, y ya perevernu myr [Give me a lab and I'll turn the world upside down]. *Logos*. № 5–6 (35). 35 p. [in Russian].
5. Latur, B. (2007). O interoobektivnosti: [On interoobjectivity]: [trans. with English A. Smirnova]. *Sociological review*. Т. 6. № 2. P. 89–98 [in Russian].
6. Latur, B. (2006). Novogo vremeni ne bylo. Esse po simmetricheskoj antropologii: [There was no new time. Essays on symmetric anthropology]: trans. with fr. D. Ya. Kalugina. SPb. : Iz-vo European University. 240 p. [in Russian].
7. Latur, B. (2014). Peresborka sotsialnogo [Reassembly of the social]. Moscow : Ed. House of the Higher School of Economics. 384 p. [in Russian].

8. Latur, B. (2006). Politika prirody: [The politics of nature]: lane. with fr. D. Kalugina. *Untouchable stock*. № 2. P. 11–29 [in Russian].

9. Shokhov, A. (2018). Dva podhoda k predstavleniyam o setyah: “revolyutsionnyiy” Latur i “traditsionnyiy” Kastels [Two approaches to the notion of networks: “revolutionary” Latour and “traditional” Castells]. *Gilea: scientific bulletin*. Issue 132. Philosophy. pp. 166–170 [in Ukrainian].

10. Shcherbyna, V. M., Romaniuk, Yu.V. (2019). Evrystychnyi potentsial aktorno-merezhevoho pidkhodu v suchasnomu sotsiolohichnomu teoretyzuvanni [Heuristic potential of actor-network approach in modern sociological theorizing]. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. № 2. P. 76–82 [in Ukrainian].